

РОЗДІЛ 4

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 327:341.222](477-89:438)(091)
<https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.16.18>

ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

HISTORICAL AND POLITICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE UKRAINIAN-POLISH BORDER

Папіш Н.І.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри країнознавства і міжнародного туризму
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Федунь О.В.,

*кандидат географічних наук,
доцент кафедри країнознавства і міжнародного туризму
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Розглянуто історичні аспекти становлення українсько-польського державного кордону. Проаналізовано основні нормативно-правові документи щодо визначення лінії кордону та їхні політичні наслідки. Досліджено динаміку змін кордону після двох світових воєн та у міжвоєнний період. Зазначено, що остаточно лінію українсько-польського державного кордону як відтинку радянсько-польського кордону було визначено після Другої світової війни без урахування меж розселення етнічних українців. Після проголошення незалежності України 1991 р. сторони не заявляли територіальних претензій одна до одної.

Ключові слова: українсько-польський державний кордон, лінія Керзона, етнічна територія, делімітація, українсько-польські відносини.

Рассмотрены исторические аспекты становления украинско-польской государственной границы. Проанализированы основные нормативно-правовые документы по определению линии границы и их политические последствия. Исследована динамика изменений границы после двух мировых войн и в межвоенный период. Отмечено, что окончательно линию украинско-польской государственной границы как части советско-польской границы установили после Второй мировой войны без учета границ расселения этнических украинцев. После провозглашения независимости Украины в 1991 г. стороны не предъявляли территориальных претензий друг к другу.

Ключевые слова: украинско-польская государственная граница, линия Керзона, этническая территория, делимитация, украинско-польские отношения.

The article deals with the historical aspects of the formation of the Ukrainian-Polish state border. The main normative and legal documents concerning the definition of the border line and their political consequences are analyzed. The dynamics of border changes after two World Wars and in the interwar period is investigated. It is noted that the final line of the Ukrainian-Polish state border as a section between the Polish and Soviet frontier was determined after the World War II, without taking into account the limits of ethnic settlement of Ukrainians. After the proclamation of Ukraine's independence in 1991, the parties did not declare any territorial claims to each other.

Key words: Ukrainian-Polish state border, Curzon Line, ethnic territory, delimitation, Ukrainian-Polish relations.

Постановка проблеми. Для України питання формування, еволюції та функціонування національно-державних кордонів завжди були одними з пріоритетних у державному будівництві. Крім того, сам факт національно-визвольної боротьби був тісно пов'язаний із просторово-територіальною проблематикою. Особливо гострим було питання проходження лінії українсько-польського кордону, оскільки обидві країни пройшли нелегкий шлях державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські історики, політико-географи та геопо-

літики вважали найкращим національний принцип побудови держави, а етнічні кордони – найсправедливішими кордонами. Цю концепцію підтримували Д. Багалій, В. Геринович, Є. Карський, М. Кордуба, В. Кубійович, Ф. Максименко, Л. Нідерле, Т. Олесіюк, С. Рудницький, С. Томашівський та інші, визначаючи межі етнічного розселення українців упродовж тривалого історичного періоду.

Серед сучасних вітчизняних дослідників, що займаються питаннями української державної території та кордонів, можна виділити В. Боєчко,

О. Бойка, О. Ганжу, Б. Гудя, М. Дністрянського, Г. Єфіменка, Ф. Заставного, Б. Захарчука, Є. Кіш, І. Козловського, Г. Кульчицького, М. Литвина, В.Сергійчука, О.Шабля та ін. Питанням українсько-польських стосунків та кордону присвячені роботи сучасних польських дослідників Г. Домінічака, П. Еберхардта, Б. Кавалка, А. Куклінського, А. Морачевської, Т. Ольшанського, Т. Отремби, З. Рикеля, М. Ростішевського, М. Сивіцького, Г. Сімека, Б. Сурмач, А. Чубинського та ін.

В історичному розрізі процес формування державних кордонів України, у тому числі українсько-польського кордону, досліджують В. Боєчко, О. Ганжа, Я. Дашкевич, М. Дністрянський, Г. Єфіменко, Б. Захарчук, І. Козловський, С. Кульчицький, М. Литвин, І. Мазепа та ін. Історичні аспекти встановлення кордонів Польщі, зокрема українсько-польського кордону, висвітлені у працях Г. Сімека, А. Чубинського, Г. Домінічака та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження історичних особливостей та політичних аспектів формування українсько-польського кордону з урахуванням динаміки змін лінії державного кордону після двох світових воєн та у міжвоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. З поступовим утвердженням етнонаціонального принципу в державотворенні українська етнічна територія виконувала функції не лише ареалу розселення і життєдіяльності народу, але й уже виступала ареною українських політичних вимог, географічним потенціалом української державності. Проте політико-географічні передумови для реалізації геоетнополітичного потенціалу були несприятливими: Україна, будучи самобутньою країною з окремою унікальною історією, не лише не володіла територіально-політичною суб'єктивністю, але й не мала цілісності у межах однієї держави, адже з кінця XVIII ст. до початку XX ст. українські землі були поділені між двома імперіями – Австрійською (з 1867 р. – Австро-Угорською) і Російською [1, с. 141].

До Австро-Угорської імперії увійшли історичні галицькі землі і частина Волині. Українська етнічна територія у складі Австро-Угорщини охоплювала близько 75,5 тис. км². Тут на початку XX ст. проживало понад 5 млн осіб, у тому числі 3,3 млн українців, що становило близько 64% усього населення [1, с. 142–143].

До складу Російської імперії входила більша частина українських етнічних земель площею 670 000 км². Загальна чисельність українців, що проживали у межах Російської імперії, за переписом 1897 р. становила 22 175 000 осіб, тобто 17,6% від усього населення Російської імперії [1, с. 145]. Упродовж 140 років західний державний кордон Росії з Австро-Угорщиною, який роз-

діляв територію України, проходив по річці Збруч. Перша світова війна прискорила політичні зміни в Центральній та Східній Європі. Внаслідок розпаду Австро-Угорської, Німецької, Російської, Османської імперій гостро постало питання визнання новоутворених держав світовою спільнотою та встановлення чітких кордонів між ними. Складні державотворчі процеси пройшли також по всій українській етнічній території.

Спочатку зміни охопили українські землі, що перебували у складі Російської імперії. 22 січня 1918 р. проголошено незалежність Української Народної Республіки (УНР), а вже 27 січня (9 лютого) 1918 р. у місті Бресті між країнами Четверного Союзу і Радянською Росією відбулись переговори, в яких делегація УНР брала участь на рівноправних засадах. У результаті переговорів був підписаний перший мирний договір у Першій світовій війні – Берестейський (Брестський) мир. Згідно з цим документом, кордони України з Австро-Угорщиною мали проходити по старому кордону Російської імперії, а з нововідродженою Польщею по лінії Тарноград – Білоград – Шебришин – Красностав – Пугачів – Радин – Межиріччя – Мельник – Високо-Литовськ – Кам'янець-Литовський – Пружани – Вигоновське озеро. Ця лінія загалом відповідала західним етнографічним межах розселення українців [2, с. 19]. Лише в межах історичного Підляшшя до території УНР не було приєднано околиць міст Більськ і Дорогочин із переважною кількістю українського населення.

Водночас процеси етнополітичного самовизначення охопили і західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини. 18–19 жовтня 1918 р. у Львові на з'їзді політичних і громадських діячів українських земель Австро-Угорщини була створена Українська Національна Рада, головним чином із депутатів австрійського парламенту та крайових сеймів Галичини і Буковини. Вона ухвалила резолюцію про майбутнє утворення на українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії, Української держави. Йшлося про об'єднання всіх західноукраїнських земель. 13 листопада 1918 р. Українська Національна Рада прийняла «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії», за яким усі вони входили до складу Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) [1, с. 154].

Ці події значно загострили українсько-польські відносини, оскільки головним противником відродження української державності в Галичині були націоналістичні сили і військові кола шляхетської Польщі. Це стало початком українсько-польського збройного протистояння, яке переросло в масштабну війну. На різних її етапах географія державного кордону змінювалась, фіксуєчись лініями

розмежування між збройними формуваннями обох сторін.

Від самого початку свого існування ЗУНР опинилася в дуже важких умовах. За згодою з країнами Антанти Північну Буковину зайняла Румунія, Закарпаття спочатку захопила Угорщина, а в січні–квітні 1919 р. – Чехословаччина. Таким чином, до складу Західноукраїнської Народної Республіки входила тільки територія Східної Галичини з населенням 4 млн осіб, з яких 75% становили українці, 12% – поляки, 11% – євреї, 2% – інші етнічні спільноти [3, с. 509].

Після проголошення Акта про злуку Західноукраїнської Народної республіки з Українською Народною Республікою 22 січня 1919 р. проблема проходження державного кордону між ЗУНР, яка увійшла до складу УНР як її Західна область, та Другою Річчю Посполитою залишалася невиршеною. Українці наполягали на тому, що основним критерієм визначення лінії державного кордону має виступати етнополітичний чинник, кордон мав відігравати функцію відокремлення українського етносу з його мовними, культурно-побутовими, етнологічними, релігійними особливостями від інших етнічних спільнот.

Наріжним каменем протистояння між УНР і Другою Річчю Посполитою виступала Східна Галичина. Польща вважала її своєю територією. Згідно з першим загальним переписом населення від 30 вересня 1921 р., на який спираються польські історики, у Східній Галичині проживало 53,7% українців і 39,1% поляків. Ці цифри істотно відрізняються від даних Австрійського перепису населення 1910 р., на який спираються українські історики, за яким у Східній Галичині проживало 71,1% українців, 14,4% поляків та 12,4% євреїв [4, с. 58]. Однак поляки робили все можливе задля перенесення лінії державного кордону якомога далі на схід.

Питання визнання новоутвореної держави та проходження українсько-польського кордону розглядалось на Паризькій мирній конференції, яка проходила з перервами з 18 січня 1919 р. по 21 січня 1920 р. Одними з головних завдань конференції, що стосувались України, були припинення агресії Польської держави проти Західноукраїнської Народної Республіки та встановлення державного кордону між Польщею та ЗУНР. Поляки вимагали відновити кордони Польщі в межах 1772 р. Після протестів української делегації до Варшави і Львова було вислано спеціальні місії з метою вивчення питання і припинення українсько-польської війни.

За ініціативою британської делегації 8 грудня 1919 р. було прийнято «Декларацію Верховної Ради союзних і об'єднаних держав із приводу тимчасового кордону Польщі». Визначена в Декларації лінія українсько-польського державного кордону

проходила від Гродно через Брест-Литовськ і Перемишль до Карпат. Ця лінія приблизно відповідала розмитому етнографічному кордону. На заході від окресленої лінії, тобто у межах Польщі, залишалися українські етнічні землі – Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Лемківщина. На сході від неї, тобто в Україні, залишалися мільйони поляків, які проживали тут багато років [5].

Ситуація змінилася після підписання 24 квітня 1920 р. Варшавського договору, а згодом 18 березня 1921 р. – після Ризького договору.

Варшавський договір, який часто визначається як «договір Пілсудського – Петлюри», був розроблений за безпосередньої участі Юзефа Пілсудського й Симона Петлюри у суворій таємниці від польського сейму та уряду УНР та підписаний представниками Польщі й Директорії УНР у Варшаві 24 квітня 1920 р. У ст. 2 цього документа визначено лінію кордону між Польщею і УНР: від Дністра на північ, уздовж Збруча (притока Дністра), далі – колишнім державним кордоном між Австро-Угорщиною й Росією до села Вишгородок (нині село Лановецького району Тернопільської області), звідти на північ через Кременецькі гори, потім на схід від міста Здолбунів і далі – на схід адміністративним кордоном Рівненського повіту. Північна ділянка кордону проходила вздовж адміністративної межі колишньої Мінської губернії до ріки Прип'ять, далі цією рікою до Дніпра. Таке розмежування передавало Польщі Східну Галичину – територію, що 22 січня 1919 р. увійшла до складу УНР як її Західна область. Окремий запис про «точніше порозуміння» щодо Рівненського, Дубнівського й частини Кременецького повітів означав перехід до Польщі Західної Волині – частини безпосередньої території УНР. У ст. 3 проголошувалась відмова Варшави на користь України від земель між лінією розмежування і східним кордоном Польщі 1772 р. [6].

Отже, за Варшавським договором було делімітовано лінію українсько-польського кордону, відповідно, до Польщі приєднано величезну частину української території – майже 162 тис. км² із населенням 11 млн осіб. На українських етнічних землях у складі Польщі українські закони скасовувалися. Порушувався етнічний принцип встановлення кордону.

Ризький договір, підписаний 18 березня 1921 р. представниками РРФСР і УРСР, з одного боку, та Польщі, з другого, санкціонував поділ українських земель між Польщею і Радянською Росією та фактично анулював Варшавський договір.

Ще у липні 1920 р. міністр закордонних справ Великої Британії Джордж Керзон звернувся до воюючих сторін і запропонував провести східний кордон Польщі, в тому числі і між Польщею та Україною, по лінії Ради Антанти від 8 грудня

1919 р. Відтоді цей кордон став називатися лінією Керзона. Це умовна назва лінії, що проходить через Гродно – Ялівку – Немирів – Берестя – Дорогуськ – Устилуг, на схід від Грубешова, через Крилів, на захід від Рави-Руської, на схід від Перемишля аж до Карпат.

Але, згідно з Ризьким договором, східний кордон Польщі мав проходити значно східніше лінії Керзона. Радянська делегація, домагаючись якнайшвидшого підписання миру, пішла на територіальні поступки на користь Польщі. За договором, до Польщі відходили західні землі України і Білорусі. Сторони домовились поважати державний суверенітет одна одної, взаємно відмовлялись від втручання у внутрішні справи [7, с. 357]. Договір уточнював державний кордон між Росією, Білоруссю та Україною, з одного боку, і Польщею, з іншого, який залишав за останньою приблизно 180 тис. км² на схід від лінії Керзона.

Сучасні польські історики позитивно оцінюють значення підписання Ризького договору для Польщі, оскільки він дав їй вигідний кордон, зміцнив її авторитет в Європі та позиції в світі, створював сприятливі передумови для врегулювання відносин із Росією [8, с. 268]. Поляки підписали Ризький договір як переможці. Польща отримала частину територій, втрачених у результаті поділів її державної території кінця XVIII ст., у тому числі Східну Галичину [4, с. 304].

У зв'язку з цим український еміграційний уряд висловив протест у Лізі Націй. На неодноразові вимоги польського уряду Рада послів Антанти 14 березня 1923 р. прийняла остаточне рішення про приєднання Галичини до Польщі з умовою надання українському населенню автономії. Умова країн Антанти була суто декларативною і ніколи не виконувалась польським урядом.

Урегулювати питання демаркації кордону мала змішана комісія, яка розпочала роботу у Мінську 2 травня 1921 р., але до кінця липня польська сторона фактично саботувала її діяльність. Після відновлення роботи комісії Польща вимагала перемістити лінію державного кордону на схід у деяких місцях на 1–2 км та навіть на 30 км. Тільки в листопаді 1922 р. кордон демаркували та передали адміністративній і прикордонній владі сторін, а повністю робота прикордонної комісії завершилася лише в серпні 1924 р.

Наступні зміни державного кордону відбулись у 1939 р. У цей період змінились договірні сторони, якими стали нацистська Німеччина та Радянський Союз. Лінія кордону була визначена Таємним протоколом Пакту Молотова – Ріббентропа, підписаним у Москві 23 серпня 1939 р. Згідно з підписаним протоколом західний кордон СРСР було переміщено на 200–250 км. До Радянського Союзу відійшли території Естонії, Латвії, Бессарабії та Фінляндії. Щодо Польщі, то

Гітлер мав захопити її західну частину, а східна, заселена українцями і білорусами, відходила до СРСР. Таким чином, Західна Україна мала бути приєднана до СРСР [9, с. 25]. Тодішній кордон між Україною і Польщею ототожнювався з кордоном між Німеччиною та СРСР, який мав проходити значно західніше від лінії Керзона. До Радянського Союзу мали відійти не тільки Галичина, Волинь, Холмщина, Підляшшя, Надсяння і Лемківщина, але й уся територія Польщі аж по Віслу: Гітлер відступав Сталіну майже дві третини її території.

Одразу після ратифікації протоколу 1 вересня 1939 р., забезпечивши себе союзом зі Сталіним, війська вермахту напали на Польщу. Таким чином, почалася Друга світова війна, адже було зрозуміло, що Велика Британія і Франція виступлять на захист Другої Речі Посполитої.

У Москві 27 вересня 1939 р. відбулась зустріч Ріббентропа зі Сталіним і Молотовим, внаслідок якої підписано другий таємний протокол, в якому було погоджено перенести демаркаційну лінію на так звану «лінію Керзона». Радянський Союз відмовлявся на користь Німеччини від земель, що пролягали між Віслою та Бугом, а у сферу радянських інтересів була включена більша частина Литви, лише невелика південно-західна частина якої мала відійти до Німеччини. Сталін та Молотов були переконані, що новий поділ Польщі буде кориснішим для СРСР із політичної та стратегічної точки зору [10, с. 219; 11, с. 26]. Уже вересня 1939 р. у Кремлі був підписаний радянсько-німецький договір «Про дружбу і кордони», згідно з яким до СРСР відходила територія 200 тис. км² і 13,2 млн населення, а Німеччині – 190 тис. км² і 22,1 млн осіб. Також було підписано три таємних протоколи: про лінію кордону; взаємні зусилля щодо недопущення на зайнятих територіях польської агітації і провокацій; про переселення німців із Західної України та українців й білорусів із північної Польщі [9, с. 75–76].

Унаслідок закінчення польської кампанії та згідно з законом, ухваленим 14 листопада 1939 р. на третій сесії Верховної Ради УРСР, Західна Україна, а саме територія Волинської, Дрогобицької, Рівненської, Львівської, Станіславської і Тернопільської областей були прийняті до складу Української РСР і українсько-польський кордон, який на той час, як зазначено вище, ототожнювався з кордоном між СРСР та Німеччиною, проходив по лінії Керзона.

Таким чином, підписанням пакту Молотова – Ріббентропа, а конкретніше Таємного додаткового протоколу щодо визначення сфери взаємних інтересів Німеччини та СРСР у Східній Європі, відбулись зміни лінії українсько-польського кордону. Спочатку він мав проходити значно західніше, до Радянського Союзу мала відійти уся територія Польщі аж по Віслу. Але, з огляду на об'єктивні

причини у результаті підписання 29 вересня 1939 р. радянсько-німецького Договору «Про дружбу і кордони», лінія українсько-польського кордону фактично відповідала лінії Керзона. Згідно з цим Договором західноукраїнські землі були включені до складу Радянської України, а отже, відбулось об'єднання українських земель у складі УРСР. Щодо українсько-польського кордону, то він виступав лінією розмежування території Східної Європи згідно з розподілом сфер впливу між двома домінуючими країнами – Радянським Союзом та Німеччиною.

Серед сучасних істориків і політиків немає єдності у питанні, хто ж виграв від підписання радянсько-німецьких угод 1939 р. Офіційна радянська пропаганда постійно стверджувала сталінський постулат, що договір із Гітлером був вигідним для СРСР, оскільки відсунув загрозу війни з Німеччиною. Але група російських істориків на чолі з Д. Волкогоновим аргументовано довела, що СРСР зумів би запобігти війні, якщо б Сталін переборював антизахідний синдром і уклав союз із Великою Британією, Францією і США, тобто утворив антигітлерівську коаліцію, як це відбулося під час Другої світової війни [9, с. 34–35].

Після оголошення 22 червня 1941 р. Німеччиною війни Радянському Союзу всі радянсько-німецькі домовленості, у тому числі й Договір «Про дружбу і кордони», юридично втратили силу. Тому знову постало питання державного кордону між Українською Радянською Соціалістичною Республікою у складі СРСР та Другою Річчю Посполитою. З цією метою відбувались численні зустрічі між радянською та польською сторонами, на яких обговорювались також територіальні питання та питання кордонів, зокрема у липні та грудні 1941 р., на початку 1942 р., у лютому 1943 р. Але проблему кордону так і не вирішили, що стало основним стримуючим чинником розвитку комплексу двосторонніх польсько-радянських відносин.

Питання проходження лінії кордону розглядали в Тегерані 1943 р. на першій конференції за участю глав урядів трьох великих держав: Сталіна, Черчилля та Рузвельта. У результаті її роботи визнано проходження радянсько-польського (у тому числі українсько-польського) кордону вздовж лінії Керзона. Окремо піднімалось питання приналежності Львова, оскільки у Східній Галичині пролягання лінії Керзона не було визначене. Рішення прийняли на користь Радянського Союзу, а не Польщі [12, с. 708].

Остаточна проблема українсько-польського кордону була розв'язана 26 липня 1944 р., коли у Москві уклали радянсько-польський договір. До нього долучався таємний протокол, що визначив конкретну лінію українсько-польського кордону. Кордон проходив від ріки Сян на схід від населе-

ного пункту Мичківці, далі на схід від Перемишля, на захід від Рави Руської до ріки Солокія і річкою Західний Буг у напрямі Немирова, Ялівки. Не спромігшись на встановлення державних кордонів, максимально наближених до етнічних, Москва вирішила «скоригувати» останні шляхом так званого «обміну» населенням – масового переселення 482 100 українців із Холмщини, Надсяння, Лемківщини та Підляшшя до УРСР, а польського населення, а саме 787 674 громадян Другої Речі Посполитої польської і єврейської національності із західних областей України до Польщі. Договір від 26 липня був ратифікований 9 вересня 1944 р. у пакеті з договором про «обмін населенням» [13, с. 113].

За результатами роботи Кримської мирної конференції керівників СРСР, США та Великої Британії, що проходила у Ялті 4–11 лютого 1945 р., формально затвердили проходження українсько-польського державного кордону вздовж лінії Керзона з відступами від неї в деяких районах від 5 до 8 км на користь Польщі.

На конференції у Потсдамі 17 липня – 2 серпня 1945 р. проблему східного кордону Польщі не обговорювали. Втрата Польщею земель на сході була одним із найважливіших аргументів на користь отримання рекомпенсації на заході [11, с. 196].

Отже, за результатами Ялтинсько-Потсдамських домовленостей Польща зазнала змін географічного положення, оскільки втратила землі на сході і натомість отримала територіальну компенсацію на заході (Помор'я, Верхню Сілезію). Частина Волині та Поділля, Східна Галичина зі Львовом, Тернополем та Станіславом (тепер Івано-Франківськ) відійшли від Польщі під суверенітет Радянського Союзу.

Відповідно до Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Республікою Польща про радянсько-польський державний кордон, підписаним 16 серпня 1945 р., нова лінія кордону проходила за 5–8 км від «лінії Керзона» на користь Польщі. Крім того, до Польщі додатково переходила 30-кілометрова територія в районі ріки Солокія і міста Крилів, тобто значна частина українських етнічних земель (Надсяння, Лемківщина, Холмщина, Підляшшя). Демаркація українсько-польського кордону з урахуванням прикордонних поправок проходила в кілька етапів упродовж 1946–1948 рр.

Нова конфігурація державних кордонів визначила процеси переміщення українського та польського населення. З 1944 по 1946 рр. тривали добровільні та примусові переселення сотень тисяч етнічних українців і поляків. Тих українців, які не бажали переселятися в УРСР, польський уряд у 1947 р. вивіз за межі їхньої Батьківщини за допомогою військової сили (операція «Вісла»). Близько 150 тис. осіб були розпорощені невеликими

групами (щоб швидше асимілювалися) по всій території північної й західної Польщі.

Останні «прикордонні» поправки були внесені внаслідок польсько-радянських перемовин у Москві в лютому 1951 р. Вони завершилися підписанням договору про обмін ділянками державних територій на основі принципу еквівалентного обміну – «кілометр на кілометр». Сторони домовилися про те, що СРСР передає Польщі 480 км² території Дрогобицької області: Нижньо-Устриківський район (м. Нижні Устрики і 27 сільських рад), 3 сільських ради Стрільківського району (Бистрянська, Липецька, Міхновецька) і 4 сільських ради Хирівського району (Коростенківська, Ліскуватенська, Нанівська, Стебницька) [13, с. 188].

Економічний потенціал території, яка була передана Україною Польщі, в історіографіях обох країн подається неоднозначно. Наприклад, львівський історик І. Козловський зазначає, що вона була багата на нафту і газ. На момент передачі тут нараховувалося 129 нафтових свердловин, у тому числі 97 діючих із добовим видобутком нафти 85 тонн [13, с. 188]. Польські вчені А. Роговська і С. Стемпель, навпаки, зауважують, що Польща отримала гірську місцевість із неродючими ґрунтами і вичерпаними родовищами нафти [14].

Польща передала Радянському Союзу прикордонну ділянку відповідної площі Люблінського воєводства, розташовану на лівому березі р. Солокїї, Бугу і Гучви. Тут було створено новий район Львівської області – Забузький (у 1962 р. його територія увійшла до складу Сокальського району). До нього увійшли міста Белз – центр, Кристанопіль (сучасний Червоноград), Угнів, а також 21 сільська рада. Внаслідок угоди УРСР покращила залізничне перевезення шляхом передачі Польщею майже 64,5 км залізничної колії з чотирма обладнаними станціями. Також вона

отримала високовольтну лінію електропередач завдовжки 44,281 км, 10 підприємств будівельної та переробної промисловості та поклади кам'яного вугілля [13, с. 188].

Сторони домовилися не тільки про передачу території, але й про взаємне переміщення населення упродовж шести місяців від дати набуття чинності договору. Оскільки Сейм Польської Республіки ратифікував договір 26 травня 1951 р., а Верховна Рада СРСР 31 травня 1951 р., переселення західної субетнічної гілки українців – бойків, які населяли прикордонну ділянку, що перейшла до сусідньої держави, здійснювалося вже з території Польщі [15].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, остаточно лінію українсько-польського державного кордону (як відтинку радянсько-польського кордону) було затверджено після Другої світової війни. Незважаючи на те, що по території України кордон із незначними відхиленнями пройшов уздовж лінії Керзона, все ж він далеко не повністю враховував межі етнічного розселення українців. У територіальних межах Республіки Польща залишилися чотири українські етнічні і історико-культурні регіони: Надсяння, Лемківщина, Холмщина і Підляшшя, загальною площею території 19,5 тис. км², на яких проживало понад 700 тис. українців. Хоча процедура встановлення державного кордону не повністю відповідала міжнародним нормам, сторони не заявляли територіальних претензій одна до одної. Після проголошення незалежності України 1991 р. на основі принципу непорушності державних кордонів укладено «Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань», за яким українсько-польський кордон не зазнав змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Львів : Літопис; Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 490 с.
2. Боєчко В.Д. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан / В. Боєчко, О. Ганжа, Б. Захарчук. Київ : Основи, 1994. 168 с.
3. Історія України (Серія «Новий довідник») / упоряд.: С. Крупчан, Т. Корольова, О. Скопненко, О. Іванюк. 4-е вид., переобл. і доповн. Київ : ТОВ «КАЗКА», 2009. 736 с.
4. Cimek H. Walka ludowców o Polskę, jej granice i ustrój w latach 1914–1922. Rzeszów : Wydaw. Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. 344 s.
5. Кульчицький С. Українсько-польський кордон: тридцять років протистояння. *День*. 2004. 12.06. URL: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/istoriya-i-ya/ukrayinsko-polskiy-kordon-tridcyat-rokiv-protistoyannya-0>.
6. Кушнірук Н. Варшавський договір 1920 року. URL: <http://h.ua/story/162175/>.
7. Губарев В.К. Історія України. Універсальний ілюстрований довідник. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 576 с.
8. Czubiński A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921. Opole : Instytut Śląski, 1993. 313 s.
9. Литвин М.Р. 1939. Західні землі України / М.Р. Литвин, О.І. Луцький, К.Є. Науменко. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 152 с.
10. Dominiczak H. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939. Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN, 1992. 283 s.

11. Eberhardt P. Polska granica wschodnia 1939–1945. Warszawa : Editions Spotkania, 1993. 223 s.
12. Kowalski W. T. Wielka koalicja 1941–1945. Warszawa : Wydaw. Min. Obrony Narodowej, 1972. 832 s.
13. Козловський І.С. Встановлення українсько-польського кордону 1941–1951 рр. Львів : Каменяр, 1998. 223 с.
14. Роговська А., Степень С. Польсько-український кордон в останні півстоліття. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1997. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n11texts/rog-stemp.htm>.
15. Пронь Т. Радянсько-польський обмін ділянками територій 1951 р. у переказах бойків степу України. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nzzpmv/2009_19_2/Pron.pdf.